

DAMIR KARAKAŠ

E KREMTJA

ROMAN

BOTIMET TOENA

Botimi i kësaj vepre u mbështet financiarisht nga TRADUKI, një rrjet letrar ku bëjnë pjesë Ministria Federale e Evropës, Integritetit dhe Punëve të Jashtme në Republikën e Austrisë, Ministria e Jashtme e Republikës Federale të Gjermanisë, Fondacioni Zviceran ProHelvetia, Grupi i Interesit të Përkthyesve dhe Përkthyesve (Shtëpia e Letërsisë Vjenë) me porosi të Ministrisë Federale të Artit, Kulturës, Shërbimeve Publike dhe Sportit në Republikën e Austrisë, Instituti Goethe, Agjencia Sllovene e Librit, Ministria e Kulturës e Republikës së Kroacisë, Departamenti i Kulturës i Qeverisë së Principatës së Lihtenshtajnit, Fondacioni Kulturor i Lihtenshtajnit, Ministria e Kulturës e Republikës së Shqipërisë, Ministria e Kulturës dhe Informacionit e Republikës së Serbisë, Ministria e Kulturës e Rumanisë, Ministria e Kulturës e Malit të Zi, Ministria e Kulturës e Republikës së Maqedonisë së Veriut, Ministria e Kulturës e Republikës së Bullgarisë, Panairi i Librit në Lajpcig dhe Fondacioni S. Fischer.

DAMIR KARAKAŠ

E KREMTJA

roman

Përktheu nga origjinali kroatisht: Dorotea Kerni

BOTIMET TOENA
Tiranë

Titulli në origjinal: Damir Karakaš, Proslava
Botoi në kroatisht: OceanMore, 2019

Botuese: Irena Toçi

Redaktor letrar: Eris Rusi
Përkujdesja grafike dhe kopertina: Elsa Hajderaj

ISBN 9789928960955

Ky përkthim i romanit PROSLAVA (E KREMTJA) botohet
në marrëveshje me Ampì Margini Literary Agency dhe me
autorizimin e autorit, Damir Karakaš.

© Damir Karakaš, 2019
© BOTIMET TOENA 2026

BOTIMET TOENA
Rr. "M. Gjollës" nr. 71, Tiranë 1023
ose K. Postare 1420
Tel.: +355 67 70 70 884
botimet.toena@gmail.com
toena.porosionline@gmail.com
<https://toena.al>

SHTËPIA

Natë e thellë. Pyll i zi sterrë. Prej errësirës u zgjat papritur një dorë skeletore, si të dilte nga vetë dheu. Ai rrëmbeu pushkën dhe bërtiti:

- Kurrën e kurrës! Kurrë s'do të më zini! - Kur tërhoqi këmbëzën, ëndrra u thye; U ngrit ngadalë mbi bërryla: me njërin sy vështronte, me tjetrin përgjonte; pastaj u shtri sërish, duke u lëshuar në zgavrën e butë mes dy aheve ku gjethet e arta i rrinin sipër si një mbulesë e vjetër.

I mbështjellë me një batanije ushtarake gri, ashtu shtrirë përpiqet të çajë mjegullën me shikim, por ende nuk sheh asgjë; nga një mjegull rrokulliset tjetra, edhe më e dendur, e rëndë si lesh i lagur aq sa nuk arrin të dallojë as pushkën e vet pranë gjymtyrëve të gjata e të mpira. Në heshtje nis të përgjojë sërish. Vendos pëllëmbën pas koke për t'i kapur më mirë tingujt: thellë në veshë i rrahin damarët si rrënjë pemësh. Pak më vonë ngrihet era, gjithnjë e më e fortë, gjithnjë e më e ftohtë; në një çast i duket sikur diku thellë në pyll, fishkëllen duke kaluar nëpër kocka të zbrazëta; dhe menjëherë i

vijnë ndër mend të gjitha ato eshtra njerëzish që, për vite me radhë pas luftës, do t'i shpërndanin kafshët e egra.

E zgjoi dielli; kishte rënë aq fort mbi të, sa u detyrua të merrte paguren, të lagte pëllëmbën dhe të fërkonte zverkun e nxehur flakë. Pastaj dielli, tinëzisht, i shkëlqeu në tytën e pushkës dhe ai, në çast, e futi nën buzën e shqyer të batanijes; u ngjesh më thellë në degë, vendosi përpara hundës disa thupra që të ishte sa më pak i dukshëm, dhe uniforma e tij ngjyrë okri, për shkak të së cilës disa i quanin macet e verdha, shkrihej për mrekulli me shtresat gjithnjë e më të trasha të gjetheve. Por kjo rënia e gjetheve nisi ta shqetësonte pak nga pak: me çdo gjethe të re që binte, e që me fije të padukshme i tërhiqte shikimin, i bëhej më e qartë se, kur pylli të zhvishej krejt dhe në degë të mos mbetej më asnjë gjethe, gjithçka do të bëhej më e dukshme, më e zbuluar. Për fat të mirë, mendoi, së shpejti, ashtu siç ishte marrë vesh mirë me të shoqen, atë mbrëmje kur, nën mbrojtjen e errësirës, ishte zvarritur deri te shtëpia dhe e kishte parë për herë të parë pas kaq shumë kohësh, do të ishte gati strofulla, vendi i fshehtë ku askush, kurrë, nuk do të mund ta gjente. I shtyrë sërish nga ajo pamje e vendit sekret të fshehjes, nisi të vëzhgonte poshtë, me bisht të syrit: tani fshati, ato rreth dhjetë shtëpi të ndërtuara me dërrasa pishe të gdhendura trashë e të mbuluara me rrasa druri, në këtë mjegullim vibruës, i dukej si një pikturë nga e cila njerëzit me uniforma herë

dilnin, herë hynin. Si edhe ditët e mëparshme, i pa teksa kërkonin me pushkë të ngritura, shponin me bajoneta mullarët e sanës, si të donin të çanin dhe tokën për ta gjetur; Shikimi i mbeti për një çast te një ushtar i vetëm: atë e mbante vazhdimisht nën vëzhgim. Ushtari qëndroi për ca kohë në oborr, i ngurtë, sikur i mjaftonte vetja, pastaj hyri në shtëpi. Me një lëvizje të shpejtë të dorës, më të shpejtë se mendimi, ai u drodh aq sa nuk e dinte çfarë donte të bënte me atë dorë të shtrirë; pastaj, mes dy shikimeve të mprehta drejt fshatit, si një hije e ftohtë i shkoi ndër mend nëse ajo Drenka e tij kishte qenë besnike gjatë gjithë kësaj kohe të errët lufte. Mendimi iu ngjit si një mjegull e ligë. E hoqi mendjen menjëherë. Iu kujtua se pikërisht për këtë ishte martuar me të, sepse e dinte se ajo kurrë nuk do ta tradhtonte, nuk do ta gënjente; gjithmonë e kishte parë këtë në sytë e saj, që nga hera e parë kur e pat pikasur, kur duke kërcyer në valle, i dërgonin njëri-tjetrit buzëqeshje me sy. Ushtari doli shpejt nga shtëpia, hyri me një hap në stallë, u shfaq sërish dhe shkundi dy herë çizmet. Pas tij, në oborr, erdhën papritur nga askund edhe dy të tjerë, por me pallto të errëta, të mbështjellë me mantele; bajonetat e tyre të gjata e të mprehta, të vendosura mbi pushkë, shkëlqenin ftohtë, si dhëmbë çeliku si të kishin mbledhur gjithë dritën e ditës. Ecnin, mes pirgjeve të sanës, shfaqeshin e zhdukeshin, hynin e dilnin nga shtëpitë: ai u shtri i mpirë dhe vëzhgonte çdo lëvizje të tyre.

Ndërsa rrezet e forta të diellit shpërndareshin duke zbritur gjithnjë e më thellë mbi pyll, iu kujtua se duhej të hiqte prej vetes gjithçka metalike që mund të vezullonte në diell. Si fillim, i shtrirë anash dhe duke rrotulluar trupin majtas-djathtas, hoqi pjesën e sipërme të uniformës, e palosi dhe e futi në çantën e shpinës, ku kishte ende pak municion dhe një brisk xhepi të palosshëm; pastaj kaloi pëllëmbën mbi mjekrën njëjavore. Ishte bërë e ashpër, si bari i thatë dhe mendoi se së shpejti do të duhej të rruhej. Liroi, hoqi dhe e futi ngadalë brenda edhe rripin prej lëkure me pistoletën në këllëf, të cilën, që në fillim të luftës, ia kishte marrë një bashkëluftëtari që ishte vrarë. U shtri sërish dhe vazhdoi të vëzhgonte, duke pritur që me këndin e ri të shikimit, të ndryshonte edhe mendimi i kobshëm se, për shkak të rënies gjithnjë e më të madhe të gjetheve, megjithatë do ta vinin re, ta kapnin si të zënë në lak dhe pastaj, para të gjithë fshatit, para familjes së tij, gruas, fëmijëve, ta pushkatonin! Ushtarët poshtë ishin zhdukur pa lënë gjurmë; nuk i shihte më, ndaj, sikur po i ngrinte një dolli asaj zhdukjeje të përkohshme, mori paguren dhe, pa i hequr sytë nga fshati e duke e anuar, piu disa gllënjka të gjata uji që nën diell ishte ngrohur mjaftueshëm.

U mbështet ngadalë në bërrylin tjetër dhe sytë ia nguli sërish shtëpisë së vet. Papritmas, në rrethin e vështimit iu shfaqën së pari dy djem, e pas tyre edhe një grua me fund të gjerë të zi, vëllai i saj kishte rënë para pak kohësh në çarjen e frontit, atje

në Pasji Vrh. Pa e kuptuar, lëvizi në vend; gjithçka që shihte në atë çast, si gjithherë kur e sodiste prej këtij shtrati toke, donte ta mbante të mbyllur në vete, si një kujtim që s'duhej lënë të ikte. Gruaja po hiqte rrobat e bardha nga një tel i gjatë, i shtrirë në kumbullishten pas shtëpisë; djemtë, thuajse të një shtati, vraponin rreth e rrotull shtëpisë dhe thërrisnin me zë të lartë, duke iu mbivendosur njëri-tjetrit. Sapo korita u mbush gjer në grykë, gruaja e hodhi mbi sup dhe u bëri zë djemve. Ata u sulën menjëherë drejt saj. Për një çast atij iu duk sikur gruaja dhe djemtë po bartnin një të vdekur drejt shtëpisë; një hije e zezë i kaloi përmes mendjes dhe ai, me një tundje të shpejtë koke, i përzuri mendimet e liga. Por hija diku mbeti. I nguli sytë mbi djemtë; gruaja u shkonte pas dhe u fliste diçka me zë të paqartë. Me gjasë, mendoi po i kujtonte të mos pengoheshin sërish në pragun e lartë të shtëpisë, atë prag ku edhe ai, fëmijë dikur, ishte rrëzuar disa herë, kishte vrarë gjunjët, e një herë, mu aty, i ishte çarë edhe hunda.

Kur oborri u zbraz sërish, mbi të mbetën vetëm hijet e rënda të shtëpisë dhe të blirit që rritej ngjitur me të. Atëherë, në kraharor iu shtri një vetmi e dhimbshme, e trashë, si mjegull dimri. Praninë e saj e ndiente kudo: në gjethe e në drurë, në retë që rrëshqisnin ngadalë, në mizën që i gumëzhinte përsëri rreth kokës, duke vizatuar tetëshe të çrregullta, sikur t'i jepte dikujt shenja të fshehta. Me një goditje të beftë të pëllëmbës, e shtypi mbi sup.

I shtrirë mbi batanijen që ditët e fundit kishte përthithur mjaftueshëm erën e gjetheve të kalbura dhe të dheut të lagësht, nën vetullat e dendura sodiste fshatin dhe pyllin e përzier mbi kokë, duke vënë re se çdo ditë ngjyrat veniteshin.

Herë pas here, me bisht të syrit, shikonte rruzullin verbues të diellit dhe përpiqej të maste kohën, e cila kurrë nuk i ishte dukur se rridhte kaq ngadalë. Rrinte shtrirë në të njëjtin vend, me hundët mbushur me erën e mprehtë e rrëshirës së shkrirë, ndërsa gjithçka që lëvizte rreth tij filloi ta bezdiste: dielli, era, zogjtë që me fërshëllimën e përplasjes së krahëve shpesh fluturonin ulët mbi pyll.

Kur dielli i pasdites më në fund u fsheh pas reve të errëta, ai mori pushkën, shtyu kondakun e prej druri arre në shpatullën e djathtë duke i vënë syrin fshatit përmes shënjestrës; Ata u shfaqën sërish, kërkonin dhe flisnin me fshatarët, ai i mbante gjithë kohën nën shënjestër. Në mollëzën e gishtit ndiente pulsimin e këmbëzës; nuk mendonte të qëllonte, do të ishte një marrëzi e pastër, por kështu, qëndrimi me shënjestër e bënte që koha të kalonte më shpejt. Në pragmbrëmje ngriti edhe më fort veshët. Ishte i lumtur sepse e dinte se ajo nga çasti në çast do të vinte, do t'i sillte lajme të reja, ushqim dhe ujë. Përgjonte hapat e saj në heshtje dhe gjysëmerrësirë, mund t'i dallonte nga mijëra të tjerë; ecte me kujdes si një sorkadhe në pyll, ndalonte si të mendonte për diçka, pastaj vazhdonte papritur. Ai mezi priste ta përqafonte; do të donte që bashkë me të, të ishin

edhe fëmijët, por mendoi se më mirë që ata ende nuk dinin asgjë: do të shihej me ta kur të vinte koha.

Ajo doli ngadalë nga gjethnaja e shkurreve: mbathur kishte opinga prej lëkure deleje dhe mbi fustanin e saj të thjeshtë të zi mbante një çantë bariu me thekë blu dhe të kuqe. Për një moment u kthye, një frymëmarrje e shkurtër përçoi trupin e saj; arriti tek ai, u ul mbi gjunjët e zbuluar dhe pëshpëriti në gjysmën e zërit: “Erdha unë”, dhe menjëherë filloi të nxirrte nga çanta: bukë të thyer në copa, e freskët kërc dhe e verdhë si dielli që sapo ishte fshehur pas kodrës, një copë djathi, dy vezë të ziera të qëruara; nxori një shishe të mbështjellë me thupra, të mbyllur me një copë kalliri misri.

“Keni ju për vete? - pyeti ai. - Se mos janë të uritur.” Ajo tund kokën dhe, para se të mbaronte lëvizjen e fundit, tha: “Ata kurrë s’kanë qenë të uritur.” Ai bëri me kokë dhe filloi të hante me nxitim si i babëzitur, duke provuar të fusë sa më shumë në gojë. “Ç’bëhet atje poshtë?” - tha, duke u përtypur e parë koren e bukës në dorë, dhe pa pritur përgjigje, mori paguren, derdhi disa pika mbi tokë, filloi ta mbushë sërish me ujë të freskët dhe piu, duke përtypur e gëlltitur me zhurmë ushqimin.

Gruaja nxori një frymëmarrje të thellë dhe duke mbushur me frymëmarrje të shkurtër hapësirat midis fjalëve, tha: “Të kërkojnë, çdo ditë ju kërkojnë, kanë rrëmuar gjithçka në fshat. Përmbys e kanë kthyer.” Ai pa arsye tundi pak herë shishen me ujë dhe tha: “Le të vijnë po deshën, do gjejnë vetëm hijen time”.

Piu edhe një gllënjë, mbylli paguren me kapak duke e vidhosur dhe gruaja i hoqi me dorë nga mëngët një gjemb të thatë që ishte ngjitur, duke i thënë thujse pa zë, me një tingull të përzier, sikur të mos mendonte vetëm ajo: “Unë mendoja se do të dorëzoheshe dhe do t’u thoshe që nuk ke bërë asgjë të gabuar.” Ai, një herë fshiu me pëllëmbë gojën e lagur, u kollit lehtë, duke dëgjuar frymëmarrjen e saj të heshtur, pastaj tha, duke hedhur shikimin për një çast nga fshati: “Do të dorëzohem kur të vijë koha, jo kur duan ata!” Në fund, si i hëngri të gjitha me ngut, nisi të kërkonte me mollëzat e gishtave nëpër bar thërrimet e bukës e të djathit dhe, si i pangopur, i shtinte në gojë një nga një. U afrua te gruaja, e përqafoi dhe ia ledhatoi flokët e lidhur në bisht me një shirit të zi, që i zbriste përgjatë shpinës së fortë. Për një copë herë e mbajti kokën të mbështetur pas së sajës dhe ndjeu, përgjatë vijës së shtyllës së kurrizit, një çlodhje të çuditshme, ashtu si atëherë kur, fëmijë, ruante bagëtinë me të ëmën në pyll, ia vinte kokën në prehër dhe ajo, me gishta të duruar, ia pastronte morrat nga flokët.

“Do të dorëzohem pas dy a tre muajsh, jo tani, kur gjaku ende vlon”, tha. U drejtua ashtu ulur siç ishte dhe nisi përsëri të derdhte ujë nga shishja në pagure. “Po ti, a mbarove?” Shishen e mbylli, e mandej, me një hov të shpejtë edhe paguren. “Edhe pak”, tha ajo; dhe ai, në heshtje përsëriti fjalët e saj, si të donte t’i mbante brenda vetes.

“Mijo, - shtoi ajo pas pak, - ti mendon se gjithë kjo do të marrë për mbarë?”

“S’ka si të marrë tjetër veçse mbarë”, u përgjigj ai, duke e ndrequr trupin në një pozicion të ri dhe duke vështuar lart, përmbi kokën e saj, drejt pyllit tashmë të errët, si t’i bënte shenjë pa fjalë të nisej ngadalë për t’u kthyer. Ajo papritmas e përqafoi dhe iu ngjesh fort pas kraharorit. “Hë, shko tani, - i kaloi dorën lehtë mbi shpinë, pastaj u shtri ngadalë pranë pushkës, - dhe kujdes fëmijët”, tha, duke ndier se te fjala “fëmijët” diçka iu ngjit në grykë e s’i shkonte poshtë.

Kur ajo i humbi krejt nga sytë, duke u tretur ndër drurë si hije, ai filloi të mendonte se ç’do të thoshte një ditë, po qe se do të dorëzohej (mbylli sytë që ta përfytyronte më qartë); po, do t’ua thoshte gjithçka pa asnjë hezitim, ashtu si kishte ndodhur: se gjithçka kishte nisur me atë ditë feste, atë ditë kur në tribunën e qytetit G. ishte ngjitur të fliste një burrë me cilindër në kokë (hera e parë në jetë që shihte një kapele të tillë) dhe kishte thënë (ende i mbante mend tri fjalitë e tij të ashpra, me zë të gërvishtur: “Çdokush që rrezikon mbijetesën e shtetit tonë do të ndëshkohet me vdekje”; pastaj: “Ata përbëjnë rrezik për të ardhmen tonë”; dhe, në fund (këtë atyre nuk do t’ua përmendte): “Komunizmi, është si kur vëllai bën me motrën”. Nëse ata mendojnë se ai është fajtor pse i kishte besuar atij njeriu të shkolluar, ndërsa ai vetë mendon se nuk është kështu, sepse ai askënd nuk kishte prerë e as vrarë,

veçse ndoshta kur kishte shtënë mbi ata që kishin nisur të parët të shtinin mbi të. Luftë ishte fundja, e në luftë qëllohet, le ta gjykojnë si thotë ligji; ai do ta vuajë dënimin e vet. Vetëm të kthehet sa më parë te fëmijët e te grua; te toka e varfër e trashëguar, sepse tokë tjetër ai nuk ka; nga i shtrirë, u ngrit ndenjor dhe, befas, pa ditur as vetë se kah, ngriti shikimin: pastaj, i pushtuar nga një shqetësim i brendshëm, nisi të veshë kapotën ushtarake, vetëm që të mos mendonte më për asgjë; i kopsiti pa rend kopsat e rënda prej tunxhi, nga poshtë përjetë, dhe me zor i vuri në rregull. Në fund, ndreqi jakën e këmishës ushtarake. Atë çast, befas, i doli përpara një pamje, ai vetë me sëpatë në sup dhe pas tij djemtë të rritur, të gjatë e supgjërë, që ecnin duke kënduar me hare, dhe një ndjenjë e mirë ia lehtësoi kraharorin; mori frymë thellë: po, gjithçka do të vejë mbarë. Një ditë, mendoi, duke ngulur sytë te mënga e baltosur, i pajtuar me insektin e blinduar që prej kohësh vraponte mbi të ashtu siç mund të pajtohej edhe me ata kundër të cilëve kishte luftuar për gjithë këtë do t'u rrëfej pranë zjarrit nipërve të mi.

Nata ishte ende hënëplotë. Mori pushkën dhe shtriu këmbët; Hëna rrumbullake, si një sy gjithshikues i ndiqte hap pas hapi lëvizjet e tij të kujdesshme: këtë vend e njihte përmendësh: çdo shteg, sado i imët në pyll, çdo dru e çdo gur. Këtu kishte ruajtur dikur, si fëmijë, për vite me radhë bagëtinë. Shkeli në livadh dhe për një copë herë,

u soll rreth një shkurreje lajthie, të mbushur me freskinë e natës, duke këputur lajthi. Gati dy orë endej nëpër atë ferrishte, këpuste tufa e tufa lajthish, e pastaj, me xhepa të fryrë nga frutat, mori udhën e kthimit. Nuk i kaloi pranë asnjë druri pa ia hedhur mirë sytë; i dukej se secili prej tyre mund të merrte jetë në çast e ta shtrëngonte për gryke. Kur, ende duke ndier mbi shpinë vështrimin e pyllit me shumë sy, u kthye me nxitim në strehën e vet, u mbështoll në batanije, ngriti jakën duke përgjuar nga largësia ku dëgjoheshin krismat e largëta të pushkëve, pastaj klithmën e bufit, që errësirën e bënte edhe më të dendur. Pushkët ndërkohë heshtën, por bubullimat nisën të rrokullisen; diku thellë në pyll kishte rënë rrufeja. E zuri frika se mos shpërthente shiu: i lagur do ta kishte shumë zor të duronte edhe pak ditë; do t'i duhej të zbriste në shpellën aty pranë, por nuk ishte i sigurt se mos e kontrollonin çdo ditë, sepse për të dinte gati dhe çdo fëmijë i vogël i kësaj ane. E vuri pushkën pranë vetes dhe nisi të mendonte ku ta linte, kur të zbriste në strehë; poshtë, mendonte, do t'i mjaftonte pistoleta me karikator të mbushur, pushka veçse do t'i bëhej barrë. Vetëtimat vazhdonin të çanin terrin; drita dhe errësira i ndërroheshin brenda një vështrimi të vetëm.

Në mëngjes e zgjoi, i mpirë nga gjumi kënga e zogjve; nga e djathta dëgjoi barinjtë duke i shtyrë me zë të lartë delet drejt kullotës, zërat e tyre të ngjirur nga thirrjet e përditshme. Pastaj tingujt e mprehjes së kosave, që njëri pas tjetrit shtoheshin

e lidheshin në një të vetëm. Më pas, majtas, dëgjoi si në shtegun pyjor aty pranë disa që tërhiqnin një qerre me rrota druri të veshura me hekur; nën to gurët bluheshin me rënkim. Dhe atëherë, prej asaj përzjerjeje zërash, më shumë se prej mendjes së vet, iu ngrit përpara kujtimi i të atit të ndjerë; njëherë, po në këtë udhë të brazduar, plot gurë të mprehtë, nëna, babai dhe ai vetë kishin çuar me qerre dru ahu të prerë; e thundra e Mrkonjës ishte plagosur aq keq, sa i ati kishte hequr të dy çorapet prej leshi dhe ia kishte veshur kaut një mbi një në atë këmbë të pasme, të lënduar e të çalë.

Teksa me pëllëmbë, ngadalë, thyente lajthitë, vëmendjen ia tërhiqte herë pas here trokitja e largët e mitralozit; vinte nga ana tjetër e fshatit, pas barkut të një mali të zhveshur, maja e zbehtë e të cilit, edhe ditën, mezi shquhej. I thërrmonte lajthitë nën dhëmbë dhe me sy përshkonte fshatin: tani nuk kishte ushtarë që të endeshin përditë andej-këtej, ndonëse, me thënë të drejtën, mund të hynin në fshat nga çasti në çast. Dhe kishte frikë mos fillonin të gërmonin pyllin përreth fshatit; besonte se edhe kjo do të ndodhte një ditë. Hodhi sytë nga kupola e qiellit: retë e hirta sërish po ngacmonin shiun; disa herë vetëtiu dhe rrufe të zjarrta ndiqnin njëra-tjetrën përmbi qiell. Pastaj gjithçka befas u fashit: u shua. Vetëm një skifter vizatonte rrathë nëpër qiell, i qartë mbi kaltërsi, sikur të mos guxonte kurrë ta mbaronte atë fluturim; ai e ndiqte me sy skifterin dhe, me një psherëtimë të thellë, mendoi: ah, sikur

t'i kisha unë, o mik, ato krahët e tu. Pastaj, i kënaqur e me mirënjohje, hodhi sytë nga qielli që prej ditësh i kishte dalë në krah dhe murmuriti butë për vete: "Jo, as sot s'ka për të rënë shi. "

Atje ku tani kishte ngulur sytë, qielli ishte krejt i pjerrët; ah, sikur koha të mund të rrëshqiste disi më shpejt tatëpjetë asaj pjerrine. Hante lajthi, pështynte përreth cipëzat e imëta, dhe ndërmjet çdo kafshate koha i mblidhej sërish përbrenda. Hedh një tjetër vështrim të përqendruar mbi degët e holla, mbi gjethet e rralla që lëviznin pa pushim, sikur të ishin në mëdyshje mes qëndrimit e rënies; pastaj mbi një gjethe të vetme që binte lehtas, lëkundur, duke lënë pas një degë të zhveshur, e gjitha kjo ia ndezi zemërimin ndaj gruas. "Ç'po pret më, dreqi e mori!", tha me vete. Pak më pas, kur u qetësua, ndoqi me sy një bletë që gumëzhinte rreth kupëzave të luleve; mandej vështroi një zog që së pari këndonte mbi degë, pastaj zbreti dhe mbi një gur filloi të mprehte sqepin e verdhë; më tej një kupëz luleje, e mbushur me dritë dielli, sikur nga një pikë prej së cilës, çast pas çasti, do të lindte një ditë e re.

Pas ca kohe, prapë iu duk se gjithçka në këtë botë kishte ndalur së lëvizuri, madje edhe zemra e tij: shtrihej dhe për orë të tëra e mbushte me sy zbrazëtinë e ditës. Pastaj nisi përsëri të ngulë vështrimin mbi një insekt me krahë të pëlhurta, që fluturonte rreth vetes, sikur më shumë të shtyhej nga era sesa nga vullneti; në një çast, lehtë, me gishtin e madh preku një karkalec, i cili kërceu aq

larg sa dukej se i përmbysi ligjet e natyrës, dhe kjo e nervozoi sërish; sepse, si mundet të bëjë një insekt atë që njeriu s'mundet. I mbylli sytë gjysmë dhe më pas nisi t'i dallonte tingujt përreth vetëm sipas një kujtese të largët; mandej disa herë me inat goditi me pëllëmbë mbi shtresat e trasha të gjetheve, dhe çdo herë ndonjë zog, me një zhurmë si e perdes që tërhiqet, fluturonte nga shkurret. Një mizë e shpejtë i preku syrin aq papritur sa as që e vuri re kur hyri; pastaj ngjeshi pëllëmbën mbi të dy sytë dhe pamja, për një çast u bashkua e u përmbys: pa veten, gruan, fëmijët, të gjithë bashkë, të lumtur, ulur rreth tryezës, duke nxjerrë fasule nga bishtajat e thata, tamam ashtu siç kishte bërë dikur me prindërit e vet.

Mbylli sytë përgjysmë dhe, duke kursyer vështirimin, ndryshonte pa pushim pozicion: kthehej, dridhej herë pas here, tendoste muskujt e krahëve, të këmbëve, të fytyrës; pastaj sërish i mbyllte sytë, sepse kështu shihte më qartë, (asgjë nuk i shpëtonte kujtesës). Me gishta përkulte gjethet, i thërrmonte; gruri i kërciste në kokë, ndonëse në fushë nuk kishte fare grurë; mbi krye i përkuleshin drurë pa ngjyrë, plot psherëtima të trishta, sikur bashkëndanin dhimbjen e tij. Më pas, duke hedhur një vështtrim të beftë, lidhi jehonën e largët të topit me britmën e një zogu që sapo fluturoi me vrull mbi të. U kthye shtrirë në shpinë, i futi duart nën kokë dhe mbeti duke soditur lartësitë e largëta, të mjegullta. Herë pas here ndiqte me vesh klithmat gjithnjë e më të shumta të zogjve me krahë të hollë e të mprehtë që

dilnin vrullshëm nga kurorat e zhveshura, fluturonin lart-poshtë (secili në trajektoren e vet), majtas-djathtas, sikur donin të matnin qiellin. Tani, me një ndjesi sikur e kishin zënë ethet, por për fat nuk ishte kështu (preku ballin), gjithçka rreth tij i dukej sërish tepër e përsheptuar; qielli po shembej në lartësi; era ulërinte dhe gjithçka rreth vetes po e harronte me ngut. Mendoi me frikë se si, për vetëm pak ditë, madje edhe për disa orë, minuta, fëmijët e tij ishin rritur, po bëheshin burra dhe nuk do t'i njihte më.

U drodh (ende nuk e besonte) dhe nyja e fytit iu drodh lehtë. Nguli sytë te çarçafi i gjerë, i bardhë, i varur mbi gardhin prej hunjsh të thatë, ishte shenja e rënë dakord pastaj, me pushkën dhe trastën në shpinë, u zvarrit deri te gurishtja aty pranë, gjeti një çarje më të madhe, futi brenda pushkën dhe municionin dhe mbi atë zgavër guri hodhi barëra pastaj gurë e fier, një nga një, ashtu ç't'i binte në dorë... U kthye dhe priti të binte nata krejt: nuk do të ishte kurrfarë problemi, mendoi, të zbriste pa u vënë re tatëpjetë shpatit deri te shtëpia e vet e pastaj të hynte në strehë. Madje mund ta bënte edhe tani, po të donte të sfidonte fatin, të këpuste degë, të maskohej dhe të vraponte përtej lëndinës së zhveshur; por nuk deshë të rrezikonte. Ushtarë nuk kishte, por në fshat kishte njerëz që, për t'i bërë qejfin pushtetit të ri, mund ta tradhtonin: gjithmonë, mendoi, në popullin tonë ka patur njerëz si pasqyra me dy fytyra.

Kur dita u shkëput heshtur nga nata dhe qielli u mbulua me yje të shumtë, ndërsa errësira ende nuk kishte zënë mirë vend në skajet e pyllit, ai shtrëngoi fort rripin me pistoletën rreth belit dhe hodhi trastën mbi shpinë. Rregulloi vendin ku kishte qëndruar shtrirë, shpërndau me këmbë gjethet, u drejtua në këmbë dhe bëri diçka që nuk e kishte bërë prej kohësh, që nga fëmijëria: bashkoi pëllëmbët dhe tha me zë të lartë: “Ndihmo, o Zot.” E dinte edhe më parë se mund t’i drejtohej Zotit për ndihmë, si herën e fundit kur përpiquej të çante rrethimin; por duart nuk i kishte bashkuar kurrë kaq fort që nga koha kur ishte fëmijë. Ecte duke ndjekur shtegun e gërryer thellë në bar, pastaj zbriti ngadalë dhe anash poshtë shkallëve të dheut (që shërbenin edhe si kufi), ku fusha me bar zbriste drejt fshatit. Shkelte mbi brazda të fryra, të mbushura me heshtje nate; Ecte me kokën ulur sikur me ngulm kërkonte diçka me kokën poshtë, duke ndjerë dhe rregulluar çdo hap sipas fortësisë së tokës: në çdo hap ndiente diçka të mbaruar, të patundur, si të lidhur me fatin... Asnjë qen nga fshati nuk lehu; gjithçka dukej si në harmoni me të. Në ajrin e kthjellët të natës, ndjente aromën e stallës; po, kjo ishte për të aromë, jo erë e keqe, e njëjtë si jargavanët në pranverë, bari i ri, heshtja e tharë. Sa herë që, gjatë viteve të luftës, ndeshte bajgën e freskët që nxirrte ende avull, mbyllte sytë dhe shpirti i kthehej aq shpejt në kraharorin e shtëpisë së vet, më fuqishëm se çdo kujtim tjetër.

I duhej vetëm pak që me hapa të shpejtë, i përkulur, të arrinte te bliri; brenda pak çastesh, i mbushur me tension të përmbajtur, qëndronte ngulur pranë lëvores së drurit, të njollosur nga çarjet e pleqërisë, duke soditur lart tek kurorat e errëta të këtij bliri gjigand. Ndjeu çdo dridhje të degës dhe çdo frymë të erës. U ngrit mbi gishta, vështroi rreth e rrotull, pastaj shtriu hapin deri te balli i shtëpisë, u fsheh pranë murit prej druri, nën duajt e grisur të misrit që i preknin butësisht kokën; mbajti frymën për të dëgjuar më mirë. Zemra i rrihte fort si çekan. Syri ngulur lart drejt dritares ku ndriçonte drita e verdhë e çrregullt llambës me vajguri: nëpër tavan luanin hijet e cilindrit të çarë. Çdo çarje të tij njihte aq mirë; brenda shtëpisë dëgjoheshin zëra të qeshur, kërcitja e enëve. Pastaj rregulloi qafën, u shkëput papritur nga vendi dhe me hapa të heshtur arriti tek dera e mbyllur e ahurit, duke u kujdesur që menteshat e derës të mos kërcisnin.

U fut tinëz mes mureve të ngjitura me errësirën, mes gjedhëve të ngrohtë: të gjitha ishin ngritur në këmbë dhe e zhbironin me sy të hapur tej mase; vetëm pulat, pas ndarëses prej druri, u trazuan, nisën të rrihnin krahët nga frika, por, mendoj, të paktën gruaja lart do ta kuptojë kështu se më në fund ka mbërritur. Ngadalë mbylli derën pas vetes, dhe përkëdheli qetë; të dy kishin nga një vijë të bardhë vertikale që u zbriste nga balli deri te goja e kuqe. U ul mbi grazhdin prej druri mes qeve, ua ledhatonte lëkurën e lëmuar e të tendosur, dhe dorën

e shtrinte nën qafën e tyre deri te lopa laramane, si të donte t'i prekte të gjithë njëherësh. “Si jeni?”, - tha me një melodi të butë në zë, me fytyrë që i dridhej nga ngazëllimi, dhe me çdo frymëmarrje ndiente si i lirohej trupi nga tensioni i mbledhur. Gjdhët e kishin njohur edhe para se të fliste: zgjatnin qafat drejt tij, e mbështillnin me avullin e ngrohtë nga thellësia e hundës, përpiqeshin ta kapnin me gjuhët e ashpra; e ai duke buzëqeshur mbrohej me bërryla që të mos ia lëpinin fytyrën dhe flokët. Vetëm pulat vazhdonin të kakarisnin, por shpejt u qetësuan edhe ato.

Ndjeu një ngazëllim të gëzueshëm që ishte aty, në stallën e vet, pranë shtëpisë së tij, mes gjdhëve, mu poshtë gruas dhe fëmijëve; dhe për një çast, nga ky ngazëllim i heshtur, iu duk se do të niste këngën, vetëm për ta mbajtur sa më gjatë atë ndjenjë lumturie brenda vetes. Lart, mbi krye, fëmijët po vraponin e qeshnin, dërrasat kërcisnin e lëviznin dhe ky mendimi për këngën u tret shpejt nga një mendim tjetër: se duhej, sidoqoftë, të gjente sa më parë një vend të sigurt.

Dëgjoi edhe zhurmën e urinës që derdhej nga lopa në rrjedhë mbi tokën e shkelur, dhe kur u bë gati të dilte, papritur përveshi mëngët; dhe bashkë me hënën që gjatë gjithë kohës përgjonte brenda stallës, mori sfurqet pas dere dhe nisi ta pastronte. Me majat e sfurqeve mblidhte bajgën, atë masë të butë e të rëndë, e shtypte, e mblidhte, e përziente me kashtën e lagur që e përthithte shpejt, e ngrinte

sipër dhe, me hedhje të qeta e të matura, eh, sa herë e kishte bërë këtë gjatë gjithë jetës, e hidhte mbi grumbullin e mbështetur te muri i jashtëm.

Gjithmonë kishte kujdes që të mos i lëndonte gjedhët; që fëmijë kjo kishte qenë frika e tij më e madhe: që ndonjëra të mos lëvizte papritur dhe ai, me majën e hekurt, ta shponte në këmbë. Pastaj mori me të dyja duart kashtë të freskët nga qoshi dhe e shtriu njëtrajtshëm nën trupat e tyre të ngrohtë; nga një grumbull i vogël në të njëjtën qoshe zuri dytri grushte tallash dhe e la të binte përmes gishtave nën këmbët e gjedhëve, që të ishin sa më thatë për gjumin e natës. Në fund, nga një shportë e thurur me thupra shelgu, mori një barrë sanë dhe e shpërndau drejtë në koritë; Teksa punonte, i zhytur krejt në ato lëvizje të shpejta e të njohura, i ishte shuar nga mendja lufta dhe njerëzit që e kërkonin; sikur të ishte një ditë krejt e zakonshme, pas së cilës do të dilte nga stalla dhe do të ngjitej lart në shtëpi, te gruaja dhe fëmijët, për të ngrënë darkë në paqe.

Qëndroi edhe pak i palëvizur, duke parë gjedhët si përtypnin ngadalë, të kthyer nga grazhdet. Doli pa zhurmë dhe e mbylli derën pas vetes; hodhi vështrimin rreth e rrotull: diku larg lehte qeni i dikujt; ai vetë prej kohësh nuk kishte më qen. Pas shtëpisë frynte një erë e ngrohtë dhe kurorat e pemëve, me degët e gjata, ngatërroheshin mes tyre e pëshpëritnin me gjethet e mbetura, sikur përcillnin një lajm që përveç tyre nuk duhej ta dëgjonte askush tjetër: se ai, pas kaq kohe, më në fund kishte

ardhur në shtëpinë e vet. Gjithnjë shoqëruar nga vështirimi i hënës, plot me fshehtësi nate dhe nga era që i ledhatonte fytyrën, u kthye i përkulur drejt grumbullit të fortë të plehut të stallës, prej të cilit ende ngrihej ngrohtësia e ditës. Duke kaluar peshën ngadalë nga njëra këmbë në tjetrën, u përkul edhe më shumë dhe me kujdes zhvendosi anash një copë dërrase të kalbur, të lyer nga të gjitha anët me bajgë të trashë tashmë të ngurtësuar; pas saj u shfaq një zgavër e rrumbullakët, e ngushtë, më e zezë se vetë nata përreth. Qëndroi për një kohë pranë atij grumbulli, që i ngjante hijes së zvogëluar të stallës, dhe përmes saj soditi shtëpinë e vet, të ndriçuar nga një dritare e qartë, e verdhë, e prerë fort në errësirë. Nuk ishte më i zoti të mendonte për asgjë; vetëm shihte herë qiellin, herë hënën, sikur vetëm me ta donte të ndante ndonjë mendim. Pastaj, me një lëvizje të vetme, u fut ngadalë brenda këmbadorazi, mbi të katra dhe e mbylli hapjen me atë dërrasë, të cilën e vendosi me kujdes me të dyja duart, duke shuar mbi vete dritën e fundit të hënës.

Në errësirë, si në një gjysmë-marramendje, i fshiu duart si t'i kishte të padukshme pas cohës së pantallonave dhe mbështeti kokën mbi gjunjë. Për njëfarë kohe ende e kishte të vështirë të mendonte qartë, e mundonte ajo erë e rëndë, e trashë; për atë, se ky tani ishte fati i tij, shpëtimi i tij, dhe kur të hidhte hapin e parë jashtë prej këtu do ta nxirrte në një botë tjetër, ndryshe, ku ata që sot e ndiqnin nuk do të ishin më armiq, e ai vetë nuk do të ishte më

ai i përndjekur. Gjithçka i dukej sikur kishte lindur sërish. I vetmi mendim i kthjellët e i pastër ishte, e bashkë me të, pak e nga pak, u hollua edhe ajo erë që nuk i ndahej hundëve, se tani gjëja më e rëndësishme ishte të pushonte mirë. Pak më vonë, i mbështjellë nga një ndjenjë sigurie dhe nga një ngrohtësi që rritej me çdo mendim për gjithçka të bukur që do të vinte një ditë, kur të ishte i lirë, ai u mbështoll kruspull në pozicionin e fetusit, i mbylli sytë dhe dalëngadalë, pa e kuptuar, ra në gjumë.